

Лариса Сливка
Івано-Франківськ (Україна)

ПЕДАГОГІЧНА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГЕНРИКА ЙОРДАНА

В контексті вивчення творчих надбань зарубіжної педагогіки з метою доцільного їх використання у вітчизняній практиці цікавим є польський досвід організації позашкільних форм здоров'язбережувального виховання дітей та молоді на лоні природи, ініційованих і реалізованих лікарем-гінекологом, педагогом, громадським діячем і філантропом Генриком Йорданом (*Henryk Jordan, 1842–1907*).

Цю людину називають «шляхетним і унікальним взірцем польської педагогіки», який відіграв значну роль у піднесенні фізичного потенціалу і здоров'я польського народу [2, с. 12]. Перманентність історико-педагогічних рефлексії щодо біографії та діяльності Генрика Йордана зумовлена незвичністю і масштабністю його творчого доробку, інтересом до створеної вченим виховної системи, яка у своїй різновекторності, інноваційності й ефективності перевершила низку інших, альтернативних, моделей організації вільного часу дітей та молоді, які пропонувалися впродовж ХХ століття. Слушною видається думка про те, що навіть сьогодні у змістовому наповненні і технологіях існуючих концепцій сприяння здоров'ю і фізичному розвитку зростаючої особистості важко віднайти декларований педагогікою постулат цілісного бачення людини і прагнення до її всебічного розвитку. Натомість, «йорданівська» виховна система цілком відповідає такій, холістичній, парадигмі виховання [8, с. 809].

Поряд із професійною і науковою діяльністю, Генрик Йордан виявляв неабияку активність у громадських справах. Будучи членом Міської Ради Кракова, основну діяльність здійснював у санітарній комісії. Належав до гона тих діячів, завдяки яким вдалося впровадити курс гігієни у навчальні плани учительських семінарій і так званих «доповнюючих курсів» (на кшталт сучасних курсів післядипломної освіти – *Л.С.*). Дбав про проведення занять, присвячених проблемам здоров'я, із ремісничою молоддю у «гніздах» польського гімнастичного товариства «Сокіл» [8, с. 810; 10, с. 7]. 1888 року організував і очолив Товариство Опіки Здоров'я (*Towarzystwo Opieki Zdrowia*), головним постулатом діяльності якого було створення у містах і містечках локальних відділів під гаслом «Покращенням матеріального побуту народу і його просвітництвом можна безсумнівно виправити його здоров'я» [10, с. 13]. На зібраннях цієї інституції організовував лекції, дотичні проблемам громадського здоров'я та ролі гігієни у щоденному житті людини. Створив друкований орган товариства – «Гігієнічний посібник» («*Przewodnik*

Higieniczny»). Особливо опікувався розповсюдженням серед вчительської громади інформації про значення фізичних вправ, рухливих ігор і забав для всебічного розвитку дітей та молоді. Був одним із ініціаторів проекту щодо запровадження лікарської опіки у школах [8, с. 810; 10, с. 8].

Подібна тематика озвучувалася Генриком Йорданом у краківському Товаристві Вчителів Вищих Шкіл (*Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych, TNSW*). Виступаючи проти консервативних упереджень, які стосувалися недооцінки рухового режиму та активного відпочинку школярів (зокрема, під час перерви між уроками), вчений актуалізував необхідність проведення рухливих забав під час великої перерви (завжди під наглядом учителя), збільшення часу між перервами з 5 до 10 хвилин і великої перерви – до 30 хвилин. А ще наголошував на необхідності рівноцінного з іншими трактування ролі вчителя фізичного виховання і озвучував важливість здобуття ним університетської освіти [2, с. 13; 8, с. 810; 10, с. 12].

Перебуваючи впродовж 1895–1901 років у ролі «посла з Кракова» до Крайового Сейму, сприяв впровадженню до середніх шкіл інституції шкільних лікарів і обов’язкових уроків фізичного виховання.

За плідну працю на педагогічній ниві з’їзд польських учителів у Львові (1900) обрав Генрика Йордана почесним президентом, а Педагогічне Товариство (*Towarzystwo Pedagogiczne*) відзначило діяча титулом почесного члена [7, с. 72-74]. Розбудова народних, загальноосвітніх і професійних шкіл стала однією із важливих справ Генрика Йордана, яку реалізовував у якості делегата від Кракова до Крайової Шкільної Ради (*Rada Krajowa Szkolna*) (цю посаду обіймав від 1902 року до кінця свого життя) [2, с. 14].

Пошук шляхів розв’язання проблеми збереження і зміцнення здоров’я польської молоді спонукав діяча до вступу у Товариство Відпочинкових Колоній для учнів середніх шкіл (*Towarzystwo Kolonii Wakacyjnych*), відтак, з 1904 року арсенал діяльності Генрика Йордан поповнився організацією літніх таборів для молоді [7, с. 75-79, 148-149].

Та все ж найважливішим досягненням педагогічної активності вченого було створення у Кракові «піонерської» локації під назвою «Міський парк доктора Генрика Йордана». Використовуючи найновіші тенденції наук про виховання другої половини XIX століття, дотримуючись польських традицій фізичного виховання, опираючись на власний аналіз суспільних потреб у цій ділянці праці, педагог опрацював оригінальну і універсальну позашкільну виховну систему, достосовану до складних умов життя молодих поляків, «позбавлених вільної батьківщини» [10, с. 8]. Фундаментальна ідея цієї системи, озвучена самим Генриком Йорданом 1891 року у виступі в залі товариства «Сокіл» у Львові, а також – 1900 року в одному із передвиборних

спічей у Кракові, полягала в активному залученні засобів фізичного виховання для формування здоров'я, фізичної сили, енергійності, відваги, хоробрості, ін. польського юнацтва, що, своє чергою, повинно було утримувати фундамент потужності і слави польського народу для майбутнього батьківщини [3; 7, с. 213].

1888 року Генрик Йордан звернувся до Міської Ради Кракова із проханням про оренду ділянки, розташованої на Краківських Луках (*Błonia Krakowskie*), для створення парку для дітей та молоді, проект якого представив [6, с. 504]. На відкритій вже через рік багатофункціональній локації зосереджувалися 12 спортивних полів, кожне з яких мало відмінне від інших призначення і було обладнане найсучаснішим на той час оснащенням, площадки для гри у теніс і крикет, тир, приміщення для пиття молока, санітарний павільйон, альтанки для занять співом і музикою, лазні з душем, збудовані для формування у вихованців Парку гігієнічних навичок, спеціальні криті приміщення на випадок дощу чи снігу, паркові алеї, інше [1, с. 65; 2, с. 15; 8, с. 8-11; 10, с. 9].

Вартим схвалення був стратегічно правильно продуманий Генрихом Йорданом алгоритм реалізації свого проекту, першим «кроком» якого були організовані для вчителів народних шкіл, діячів товариства «Сокіл», студентів, лікарів, учнів старших класів гімназій спеціальні навчальні заняття «провідників» – організаторів ігор і забав у Парку [4, с. 25]. Згодом, 1895 року, в Ягеллонському університеті було введено дворічний курс для підготовки вчителів фізичного виховання, слухачами якого були студенти Філософського і Лікарського відділів, а в наступних роках – випускники вчительських семінарій [10, с. 13]. 1913 року, уже після смерті Генрика Йордана, було створено Студію Фізичного Виховання (*Studium Wychowania Fizycznego*), що надало фізичному вихованню статус університетської дисципліни [9, с. 28].

Ще одним позитивним складником система функціонування Парку було її опертя на добре продуману організаційну концепцію. Очолював парк сам Генрик Йордан. Функціями його заступника, лікаря Казимира Хоміньського (*Kazimierz Homiński*), було керівництво, проектування і координація власне занять. Щодня зміст-сценарій розроблених на усі дні тижня програм вправ і забав достосовувався до віку і можливостей молоді, яка відвідувала локацію. Важливо відзначити також, що вихованці йорданівського парку перебували під постійним лікарським наглядом [8, с. 811].

Групові рухливі ігри і забави були важливим складником змісту занять у Парку, оскільки, на думку організаторів, виконували соціальну і виховну функції [2, с. 15]. Свого часу, Генрик Йордан писав, що забава, у широкому значенні цього поняття, допомагає «змученому» працею тілу і «знудженому» розуму відпочити, душі – розвеселитися, а зусилля, які прикладає під час

рухливої гри її учасник, зміцнюють організм, загартовують його, додають сил і удосконалюють фігуру (узагальнено за: [4, с. 40; 7, с. 167]). За словами педагога, після тривалої, «живої» забави молодь повертається до «поважної» праці без примусу, а отже, вчасно і доцільно організована рухлива гра, яка допомагає утримувати тіло у здоров'ї, розум у свіжості, а душу – у гармонії із здоровим тілом, є необхідною умовою доброго виконання «вищих» завдань життя. Крім того, забавові форми виховання, за вченим, сприяють виробленню необхідних у житті умінь і рис особистості, як-от: швидкої орієнтації, самостійності, витривалості, витримки, панування над собою, уміння вигравати і програвати, підпорядковуватися, висловлювати свої думки та ідеї, ін. (узагальнено за: [5, с. 30]).

За короткий час йорданівський осередок став вельми популярним місцем відпочинку дітей та молоді. Досить згадати, що «денна» відвідуваність локації складала близько 2 тисяч осіб, 1891 року тут безкоштовно вправлялося майже 13 тисяч вихованців, протягом 1901 року їх число виросло до 32 тисяч, а 1904 – становило майже 50 тисяч осіб [2, с. 15; 7, с. 67].

За взірцем краківського почали створювати подібні парки в інших містах Польщі: Варшаві, Влоцлавку, Львові, Любліні, Каліші, Коломії, Новому Таргу, Тернополі, Ченстохові, Чешині, ін. Зокрема, у Варшаві ідея була підхоплена Варшавським Гігієнічним Товариством (*Warszawskie Towarzystwo Higieniczne*), на засіданні якого озвучений інженером Тадеушем Баліцьким (*Tadeusz Balicki*) задум про створення у місті першого дитячого майданчика на лоні природи отримав 1899 року матеріальне підтримання від промисловця і банкіра Вільгельма Рая (*Wilhelm Raua*). Цього ж року на території уже існуючих парків з'явилися дві дитячі «забавові» локації, призначені для дітей 6-12 років, куди записалося 3074 дитини. Весною 1929 року при створеному першому у Варшаві «йорданівському огроді» (*«ogród jordanowski»*) було закладено Товариство Приятелів Йорданівського Огороду (*Towarzystwo Przyjaciół Ogrodu Jordanowskiego*), яке 1932 року трансформувалося у Варшавське Товариство Йорданівських Огородів (*Warszawskie Towarzystwo Ogrodów Jordanowskich*), головним завданням якого було створення і дидактично-організаційний супровід «огродів» на теренах цілого краю. 1937 року Центральне Товариство Йорданівських Огородів (*Centralne Towarzystwo Ogrodów Jordanowskich*) розширило свою діяльність і у сільських регіонах [2, с. 15].

Підсумовуючи, зазначимо, що наприкінці XIX століття «йорданівська ідея» спричинила переверот у тогочасному баченні змісту і форм фізичного виховання дітей та молоді, які панували в польській педагогіці. Генрик Йордан був одним із перших у Європі, і першим у Польщі, хто відчув «нову хвилю» в історії виховання, відтак, вивів фізичне виховання із зачинених і душних

гімнастичних залів на свіже повітря і сонце, а серед засобів фізичного виховання актуалізував рухливі ігри і забави, проклавши, таким чином, дорогу до їх впровадження у навчальний процес школи. Крім того, ініціативи вченого-педагога стали своєрідним підґрунтям зародження і розвитку польського скаутинга-харцерства, а також – появи наукових осередків фізичного виховання.

Грунтовність і систематичність праці Генрика Йордана, а також жертовність вченого, поєднана із педагогічною витонченістю і делікатністю, унікальним умінням переконувати інших у доцільності своїх ідей, є взірцем справжнього творчого вчителя із гуманним педагогічним мисленням, орієнтованого на служіння добру і справедливості.

Список використаних джерел

1. Bukowiec Marian. Spuścizna Henryka Jordana a teoria i praktyka wychowania fizycznego. *Henryk Jordan – humanistyczne wyzwanie naszych czasów : materiały konferencji naukowej zorganizowanej w dniach 17–18 maja 2007 roku dla uczczenia 100. rocznicy śmierci Henryka Jordana 80-lecia Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie / pod. red. Mariana Bukowca*. Kraków : AWF, 2007. (Studia i Monografie / Akademia Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie). S. 65–72.
2. Długoszewska Katarzyna. Henryk Jordan jako prekursor współczesnego wychowania fizycznego i zdrowotnego w Polsce. *Lider*. 2009. nr. 1. S. 12–17.
3. Jordan Henryk. O zabawach młodzieży. Odczyt prof. dr Henryka Jordana wygłoszony we Lwowie w Sali «Sokoła» dnia 4 stycznia 1891 roku. *Przewodnik Higieniczny*. Kraków. S. 1–20.
4. Łuczyńska Barbara. Fenomen Henryka Jordana. Naukowca, lekarza-społeczника, propagatora prawa dziecka do ruchu i rekreacji. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2002. 104 s.
5. Matyjas Bożena. Działalność społeczno-pedagogiczna Henryka Jordana. *Jordanowskie idee zdrowia i wychowania fizycznego : (100 lat później) / pod. red. Mariana Bukowca, Bożeny Zawadzkiej*. Kielce : Wszechnica Świętokrzyska, 2008. S. 29–33.
6. Morawska-Kleczkowska J. Doktor Henryk Jordan. *Wiedza i Życie. Miesięcznik Popularno-Naukowy*. 1959. nr. 8. S. 504.
7. Smarzyński Henryk. Henryk Jordan pionier nowoczesnego wychowania fizycznego w Polsce. Kraków : Państw. Wyd. Naukowe, 1958. 258 s.
8. Wagner Hubert. Henryk Jordan: prekursor wychowania fizycznego. *Prace Naukowe. Pedagogika*. 1999-2000-2001. nr. 8-9-10. S. 809–813.
9. Wroczyński Ryszard. Henryk Jordan propagator gier i zabaw ruchowych, Warszawa: Nasza księgarnia, 1975. 32 s.
10. Żmichrowska Maria Jolanta. Działalność pedagogiczna Henryka Jordana (1842–1907). *Prace Naukowe Wałbrzyskiej Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości. Zeszyty Pedagogiczno-Medyczne*. 2012. nr. 18 (2). S. 7–14.